

శతకపద్యమంజరి.

(నాల్గవ తరగతి.)

(పద్యనాచకము.)

సంపాదకుడు

విమర్శాదత్తక

నడ్లకుదుటి వీరరాజు కవి

చిత్రాపురము.

పీఠాపురము

శ్రీ విద్యజ్ఞాన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల.

1933.

ప్రీతి క్త.

దేశభాషాభివృద్ధికే బూర్వవాఙ్మయమే పునాదిచంటిడి. మేధాశక్తిని బెంపొందించుటకు మనపూర్వులు మొన్న మొన్నటి దనుకే బద్ధగ్రంథములనే రచించుచును వచ్చిరి.

విద్య సభ్యసింహ గోరు బాలురును, బాలికలును బాల్యమునుండియు నలవఱుచుకొనవలసిన సుగుణములలో సీతీయా, దైవభక్తియుఁ బ్రధానములైనవి. మేధాశక్తితోపాటు పై సుగుణములను బెంపొందించుటకు మనపూర్వులు, మనోహరముగను, జాలీయముగను, నిత్యానుభవజ్ఞాపకములుగను నుండునట్లు, సులభశైలిని రచియింపఁబడిన శతకములు మొదలగువానిని దొలుదొలుతఁ జమత్తము బిడ్డలచే పఠింపఁజేయుచు వచ్చిరి. ఈయనాచారము మొన్న మొన్నటిదాకాక వీధిబడులలోఁ బ్రాచుర్యముగ నుండెడిది. ప్రాథమికపాఠశాలలు నెలకొల్పఁబడిన ప్రథమదినములలోనైతే ముప్పటి యుపాధ్యాయు లితరపాఠ్య పుస్తకములతోపాటు భాషాభివృద్ధికరములగు పద్యగ్రంథములును ప్రధానాంగముగ వాడుచువచ్చిరి.

కాలక్రిమమున నావద్ధతి మాటి, యిప్పటి ప్రధానపాఠ్య గ్రంథములలో (వాచకములలో) నేనియో కొన్ని పద్యములు

నూత్రము కడపట చేర్పబడునాచాత మేర్పడినది. కాని, యది పిల్లలభాషాజ్ఞానాభివృద్ధికిని, ననుదినజీవితానుభవమునకును దగినంతసాధకముగాఁ గనబడ కున్నది. దానంజేసి నా మిత్రులగు కొందఱు స్థానికాధికారులయు విద్యాధికారులయుఁ బ్రోత్సాహమున పూర్వశతకాదివాఙ్మయమునుండి యాయా తెరగతుల విద్యార్థుల కనుకూలములుగ నుండునట్లు పద్యముల నేర్చి కూర్చి 'శతకపద్యమంజరి' యను పేరితో నైదుపుస్తకములుగఁ బ్రకటించితిని.

విద్యాశాఖాధికారులును, దేశభాషాభిమాను లగు స్థానికవిద్యాధికారులును నాయీపరిశ్రమమునకుఁ దగిన ప్రోత్సాహము నొడఁగూర్తురని విశ్వసించుచున్నాఁడను.

నిం నా వ కుఁ డు.

విషయ సూచిక.

	పుట.
1 వేమనశతకము	1
2 సుమతీశతకము	8
3 దాశరథిశతకము	13
4 కుమారీశతకము	16
5 గుణము	22
6 పాడుపువద్యములు	23

శ తక వద్య మం జరి

మూడ వ భా గము.

౧ వే మ న శ త క ము

అ. కులములో నొకండు గుణవంతుఁ డుండెనా

కులము వెలయు వానిగుణముచేత

వెలయువనములోన మలయజం బున్నట్లు

విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

1

ఆ. నీటిలోన నోడ నిగిడి తిన్నఁగఁబ్రాఁకు

బైట మూరెఁడైనఁ బ్రాఁకలేమ

నెలపు దప్పచోట నేర్పరి కొఱగాఁడు

విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

2

క. తనమది కపటము గలిగినఁ

దనవలెనే కపటముండు తగ జీవులకుఁ

తనమది కపటము విడిచిన

తన కెవ్వఁడు కపటి లేఁడు ధరలో వేమా !

ఆ. ఎఱుగువానిఁ దెలుప నెవ్వఁడైనను జాలు
నోగుఁ దెలుపజగతి నొరులవశమె ?
ఏటి వంక దీర్ప నెవ్వని తరమయూ
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

4

ఆ. మాటలెల్లఁ గల్ల మనసెల్ల దొంగయే
ఏటిప్రాణ మింక నెట్టి బ్రదుకు?
మాట సత్యమైన మరి శతాయుష్యంబు
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

5

ఆ. తీర్ప నార్పలేని తీర్పరితన మేల?
కూర్ప విప్పలేని నేర్పదేల ?
పెట్టిపొయ్యలేని పెత్తనం బదియేల ?
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

6

ఆ. తాను గుడువలేక తగ నేది యాపుల్లఁ
జేరనియ్యనట్టి చెనటినరుఁడు
పొలములోన దృష్టిబామ్మకు సరితాఁడె ?
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

7

ఆ. ఇనుము విటిగనేని యినమాటు ముమ్మాటు
కాచి యడుక నేర్పుఁ గమ్మరీడు;
మనసు విటిగనేని మఱియంటనేర్చునా?
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

8

- ఆ. నీళ్లలోని చేప నెఱిమాంస మాశించి
గాలమందుఁ జిక్కి కూలినట్లు
ఆసఁజేసి మనుజుఁ డనయంబుఁ జెడిపోవు
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 9
- ఆ. ఉసురులేనితిత్తి యిసుమంత యూఁవినఁ
బంచలోహములును భస్మ మాను;
పెద్ద లుసురుమన్నఁ బెనుమంట లెగయవా
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 10
- ఆ. తేనెతెరలజాడ తేనెటీగ యెఱుంగు
సుమరసంబుజాడ భ్రమర మెఱుంగు
జానధనముజాడ సాధు వెఱుంగును
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 11
- ఆ. మాట దిద్దనచ్చు మది నెగ్గు తేకుండ
దిద్దనచ్చు తాయి తిన్నగాను
మనసు దిద్దరాదు మహి నెంతవారికి
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 12
- ఆ. పాలఁ గలియు నీరు పాలయి రాజిల్లి
యవియుఁ బానయోగ్య మైనయట్లు
సాధుసజ్జనముల సాంగత్యమునఁజేసి
మూఢజనుఁడు సుగతి మొనయు వేమ ! 13

క. ధన మెచ్చిన మద మెచ్చును

మద మెచ్చిన దుర్గుణంబు మానక హెచ్చుక

ధన ముడిగిన మద ముడుగును

మద ముడిగిన దుర్గుణంబు మానుర వేమా !

14

ఆ. తరువఁ దరువఁ బుట్టుఁ దరువున ననలంబు

తరువఁ దరువఁ బుట్టు దధిని ఘృతము

తరువఁ దరువఁ బుట్టు దలఁపున జ్ఞానంబు

విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

15

ఆ. ఎడఁ జెల్పనచ్చు నేఁడాది కై నను

మానిఁ జెల్ప వచ్చు మాసమునకే

మొప్పెఁ జెల్పరాదు ముప్పదేడ్లకు నైన

విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

16

ఆ. ఔ నటంచు నొక్కఁ డాడినమాటకుఁ

గాదటంచుఁ బలుక ఊణముపట్టు

దాని నిలువఁ దీయఁ దాతలు దిగవలె

విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

17

ఆ. దాన మరసిచేయు దాత దగ్గఱఁజేరి

వక్రభాషణములఁ బలుకు మొనకు,

చందనతరువందు సర్పముండినరీతి

విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

18

ఆ. శ్రీవణపుటములున్న సార్థక్య మేమిరా
 వినఁగవలయు బెన్దలనెడి వన్ని,
 వినఁగ వినఁగ మేలె విశద మౌచుండును
 విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 19

ఆ. పికము వనములోనఁ బెల్లుగాఁ బలికిన
 భంగి ప్రాజ్ఞజనుల పలుకు లుండు,
 కాకికూఠఁ బోలుఁ గలుపాత్మువచనంబు
 విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 20

ఆ. బహుళకావ్యములను బరికింపఁగావచ్చు
 బహుళశబ్దచయము పలుకవచ్చు
 సహనమొకటి యబ్బుఁ జాలఁగవ్వుంబుతా !
 విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 21

ఆ. మున్ను నిన్నుఁ గన్నముఖ్యు లెవ్వరో వారి
 సన్నుతించి పిదప సంతతమును
 జ్ఞానదాతఁ గొల్చి సన్మార్గ మెఱుఁగుమీ
 విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 22

ఆ. విద్యలేనివాఁడు విబుధులసభలోన
 నుండఁగానె వండితుండు గాఁడు,
 కొలన హునలకడఁ గొక్కెరయున్నట్లు
 విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ ! 23

- అ. కనకపర్వతమునఁ గాపురంబుండిన
 నమరవిభునకై న నానపోదు
 కనకకుండలములు కర్ణు నధింపఁడా ?
 విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ! 24
- అ. పుత్రుడి గలవానివుండు బాధయుఁ గూడ
 వసుధలోనఁ జాల వార్త కెక్కు,
 పేదవానియింటిపెండ్లి న వెలయుదు
 విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ! 25
- అ. గుణములు గలవానికుల మొంచఁగానేల?
 గుణము కలిగెనేని కోటిసేయు,
 గుణము లేకయున్న గ్రుడ్డిగవ్వయుఁగాదు
 విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ! 26
- అ. గుణయుతునకు మేలు గోతంతచేసినఁ
 గొండ యగును వానిగుణముచేతఁ
 గొండయంత మేలు గుణహీనుఁ డెఱుఁగునా?
 విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ! 27
- అ. జనుఁడు తెలివినొందఁ జాంచల్యము నశించు,
 వయయు నీతిగలుగఁ దగులు బుద్ధి,
 తివ్రభానుఁ జూచి తిమిరంబు నిల్చునా ?
 విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ! 28

ఆ. జక్కినెక్కి వీధి జక్కఁజోయెడువానిఁ
గుక్క లెన్నో వెంటఁ గూయఁదొడఁగు,
ఘనన శోభలేని కాపురుషులు నిట్లే
విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ !

29

ఆ. రాముఁడొకఁడుపుట్టి రవికులం బీజేర్చె,
గురువతియును బుట్టి కులముఁ జెఱిచె,
నిలను బుణ్యపావములరీతు లిట్టివి
విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ!

30

ఆ. క్షమగలట్టియతఁడు సాధువై శోభించు
నోర్పుఁ బోటునట్టి దుర్విఁ గలడె ?
వన్నెతచ్చు మేలులెన్నియైనను గూడు
విశ్వదాభిరామ ! వినుర వేమ !

31

౨ సుమతీ శతకము

- క. అథరము గదలియుఁ గదలక
మధురములగు భాషలుడిగి మానవృతుఁడౌ
నధికారి రోగపూరిత
బధిరాంధకశవముఁ జూడఁ బాపమునుమతీ. 1
- క. అప్పుగొని చేయువిభవము,
ముప్పునఁ బ్రాయఁపుటాలు, మూర్ఘనితపముం
డ ప్పరయని నృపురాజ్యము,
బెప్పరమై మీఁదఁ గీడుఁ బెచ్చర సుమతీ. 2
- క. ఆరొన్న కూడె యమృతము
తాఁ కొందక యిచ్చువాఁడె దాత ధరిత్రి
సోఁ కోర్పువాఁడె మనుజుఁడు
తేఱువ గలవాఁడె వంశతిలకుఁడు సుమతీ. 3
- క. ఇచ్చునదె విద్య, రణమునఁ
జొచ్చునదే మగతనంబు, సుకవీశ్వరులన్
మెచ్చునదె నేర్పు, వాడుకు
వచ్చునదే కీడుసుమ్ము వసుధను సుమతీ. 4
- క. ఉదకము ద్రావెదుహాయమును
మదమున సుప్పొంగుచుండు మత్తేభంబు
మొదపుకడనున్న వృషభముఁ
జదువని యానీచుకడకుఁ జనకుర సుమతీ. 5

క. ఉపవింప మొదలుతియ్యన
కవటం బెడనెడను జెఱకుఁ కైవడి నేహో,
నెఱములు వెడకును గడవటం
గవటపు డుర్జాతిపొందు గదరా నుమతీ. 6

క. ఏఱకుమీ కనుగాయల
మాఱకుమీ బంధుజనుల దోషము సుమ్మో
పాఱకుమీ రణమందున
మీఱకుమీ గురువునాజ్ఞ మేదిని సుమతీ. 7

క. ఒకయూరికి నొకకరణము
నొకతీర్పతి యైనఁగాక నొగిఁ జూచై నం
గకవికలు గాకయుండునె
నకలంబును గొట్టుపడక నహజము సుమతీ. 8

క. కప్పకు నొరగారైనను
సప్తమునకు రోగమైన నతి తుఱువైన
ముప్పన దరిదుఁడైనను
తప్పకు మఱిదుఃఖమగును తథ్యము సుమతీ. 9

క. కరణముఁ గరణము నమ్మిన
మరణాంతక మానుగాని మనలేఁడు సుమ్మో
కరణము లేవనరికరణము
మఱి నమ్మక మర్థమిహిక. మనవలె సుమతీ. 10

క. కారణము లేని నగవును

బేరణములు లేనిప్రేమ పృథివీస్థలిలోఁ

బూరణములేని బూరెయు

వీరణములు లేని పెండ్లి వృథరా సుమతీ.

11

క. కొంచెపు నరుసంగతిచే

సంచితముగఁ గీడువచ్చు నది తెల్లన్నం

గించితు నల్లిగఱచిన

మంచమునకుఁ జెల్లువచ్చు మహిలోసుమతీ.

12

క. గడనగలమగనిఁ జూచిన

నడుగడుగున మడుఁగులిడుదు కలివలు కమలో

గడ నుడుగుమగనిఁ జూచిన

నడవీనుఁగు వచ్చెనంచు నగుదురు సుమతీ.

13

క. తనకోపమె తనశత్రువు

తనశాంతమె తనకుతత్ దయాచుట్టంబా

తన సంతోషమె స్వర్గము

తనదుఃఖమె నరకమండలి తథ్యమునుమతీ.

14

క. తనయూరి తపసితనమును

కనవుతుని విద్యపెంపుఁ దననతియొప్పుం

దనపెరటి చెట్టుమందును

మనసున వర్ణింప రెట్టిమనుజులు సుమతీ.

15

క. తనకలిమి యింద్రభోగము

తనలేమియై సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్

దనచావు జలప్రళయము

తనవలచినయతియై రంభ తథ్యముసుమతీ.

16

క. తాననుభవింప నర్థము

మానవపతిఁ జేరుఁ గొంత మఱిభూతమాఁ

గానల నీగలుగూర్చిన

తేనియ యెఱుఁ జేరునట్లు తిరముగ సుమతీ.

17

క. ధీరులకుఁ జేయుమేలది

సారంబగు నారీకేళ సలిలము భంగిన్

గౌరవమున మఱిమీఁదట

భూరిసుఖావహమునగును భువిలో సుమతీ.

18

క. నవరసభావాలంకృత

కవితాగోష్ఠియును మధురగానంబును దా

నవివేకి కెంత చెప్పినఁ

జెవిటికి సఁకూఁడినట్లు సిద్ధము సుమతీ.

19

క. పగవలదెవ్వరితోడను

పగవంగావలదు లేమి వచ్చినపిదపం

దెగనాడవలదు సభలను

మగువకు మనసియ్యవలదు మహిలోసుమతీ.

20

క. వరశారీపోడరుడై

పరభవముల కాపపడక వరులకు హితుడై

పరులు కనుఁజూగడ నెగడియుఁ

బరు లలిగిన నలుగవలెఁడు పరముఁడు సుమతీ. 21

క. మండలవతి సముఖులన

మొక్కై నప్రధానిలేక మెలఁగుట యెల్లం

గొండంత మదఱుటనుఁగు

తొండము లేకుండినట్లు దోచుర సుమతీ. 22

క. మంత్రిగలశానిరాజ్యము

తంత్రీయు సెడకుండ నిలుచుఁ ధటుచుగ ధరలో

మంత్రివిహీనునిరాజ్యము

జంత్రీవుగీ టూడినట్లు జరగదు సుమతీ. 23

దాశరథిశతకము.

ఉ. శ్రీరఘరామ చాడుతుల

సీదభద్రామ శమక్షమాదిశృం

గారగూఢాభిరామ త్రిజ

గన్నతశౌర్యరమాలలామ దు

ర్వారకబంధరాక్షసవి

రామ జగజ్జనకల్మషార్ణవో

త్రారకనామ భద్రగిరి

దాశరథీ! కరుణావయోనిధీ!

1

ఉ. రాముడు ఘోరపాతక వి

రాముడు సద్గుణకల్పవర్ణికా

రాముడు షడ్వికారజయ

రాముడు సాధుజనావనవ్రహ్మో

ద్దాముడు రాముడే పరమ

ద్వైపము మాకని యెంచి యడ్డుకెం

దామర లే భజించెదను

దాశరథీ! కరుణావయోనిధీ!

2

ఉ. అండజవాహ నిన్ను హృద

యంబున సమ్మీన వారిపాపము

హృండల మంటివైన వెనఁ

గూలి పశింపకయున్నె, సంతతా

ఖండలవై భవోన్నతులు

గల్గగళమానునె మోక్షలక్ష్మికై

దండ యెసంగఁజేన్ తుది

చాశరథి! కరుణాపయోనిధి!

3

ఉ. జాత్రైద మీశభామృతము

జాత్రైద మీపదకంజలోయమున్

జాత్రైద రామనామమున

బొబ్బిలుచున్న సుధారసంబు నే

జాత్రైద జ్ఞానజాత్రైద

చుల్లనువారి పదంబుఁగూర్చవే

తల్లలతోడి పాత్రైదక

చాశరథి! కరుణాపయోనిధి!

4

ఉ. నీలఘనాభమూర్తివగు

నిన్నుఁ గనుంగొనఁ గోరి వేడినన్

జాతము నేసి దాఁగెదవు

సంకుతికెక్కిన రామనామ మే

మూలనుదాఁచుకొంగలవు?

ముక్తికిఁ బోవది, సావమూలకు

ద్దాలముగాదె మాయెడల

చాశరథి! కరుణాపయోనిధి!

5

ఉ. వలదు పరాకు భక్తజన
 వల్సల! నీచదితంబు నమ్ముగా
 వలదు పరాకు నీబిరుదు
 వజ్రమువంటిది కావకూడకే
 వలదు పరాకు నాదురిత
 వార్ధికిఁ చెప్పవుగా ముసంబులోఁ
 వలఁతునెకా నిరంతరమా

దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

6

ఉ. తప్పలెటుంగలేక దురి
 తంబులు చేసితి నంటి, నీవు మా
 యప్పవు శాపుమంటి, నిక
 నన్యులకు నుడువంటనంటి, నీ
 కొప్పదమైన తానజను
 లొప్పినబంటుకు బంటనంటి, నా
 తప్పలకెల్ల నీవెగతి

దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

7

ఉ. భూపలలామ రామ రఘువుంగవరామ త్రిలోకశాస్త్వ సం
 స్థాపనరామ మోక్ష ఫలకాయక రామ మదీయపాపము
 ల్పాపగతయ్య రామ నినుఁబ్రస్తుతి నేనెవనయ్య రామ నీ
 రావతి రామ భద్రగిరిదాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

8

కుమారీశతకము

క. శుగనికి నత్తకు మామికుఁ

వగసేవ యొనర్చుచోటఁ దత్పరిచర్యఁ

మిగుల నుతిబొందుచుండుట

మగువలకుంబాడి తెలిసి మసలు కుమారీ!

1

క. శరపురుషు లన్నదమ్ములు,

ఎరుఁడే డైవంబు, తోడిపడుచులు వదినల్

మఱిగండు నత్తమామలు

ధకఁ దల్లియుఁ దండ్రియనియుఁ దలఁపు కుమారీ!

2

క. మఱిగండు వదినె లత్తలు

మఱిగండులు బావకొమ్మార్లు మఱి పెద్దలురా

నారకడిఁ బీటలు మంచము

లరఁగులు దిగుచుండవలయు నమ్మ కుమారీ!

3

క. జవములు గంగాయాత్రలు

దపములు నోములును దానధర్మంబులుఁ బు

ణ్యపురాణముఁ బఠింపికి

నువమింపనఁ సాటిరాకయుండు కుమారీ!

క. ధనహీనుడైన గడు దు

ర్జనుఁ డైన గురూపియైన జడమతి యైనఁ

విను మెట్టిఁడైన నెప్పుడుఁ

దశవతియే తనకు దైవత్తంబు కుమారీ!

5

క. ధనవంతుఁడైన యప్పుడు
 పెనిమిటి చిత్తం బెఱింగి ఘండ్లము మెలం
 గును, తేమి మెలంగ నేర్చిన
 వనితకు లోకమున వన్నెవచ్చు, కుమారీ! 6

క. కడుపారఁ గూడుఁ గూరలుఁ
 దొడవులు వస్త్రములు మిగుల దొరక వనుచుఁ దా
 వడితనమునఁ బెనిమిటితో
 నెడఁబాసి చరింపఁగూడ దెప్పుడు, కుమారీ! 7

క. అత్తపయి న్మఱఁదలిపయి
 నెత్తి నకోపమున బిడ్డ నేడ్చిచుటకై
 మొత్తినఁ దనకే కీడగుఁ
 జిత్తములో దీనిఁ జింతనేయు కుమారీ! 8

క. మగనిప్రియమశ్చ నశుచును
 దెగ నీలిగి యింటివారి దిగఁ ద్రొక్కుచు దూఁ
 డగురా లయి తిరిగిన వరి
 మగువలలో నిదియె తప్పమాట కుమారీ! 9

క. జీవములు భర్తపదరా
 జీవము లని చిత్తమందు చింతించిన ల
 క్ష్మీవల్లభుచరణంబుల
 సేవ లతాంగులకు నెమ్మిఁ జేయ, కుమారీ! 10

క. పుట్టింటివారి సీచితఁ

బెట్టకు మత్తింటివారు పెట్టెడిబాధల్
పుట్టింటఁ దెలియ నియ్యకు
ఱట్టడిచెలి యందు రదియె అవ్వ కుమారీ !

11

క. ఇక్కడి దక్కడ నక్కడి

విక్కడఁ జెప్పినను వారి కిద్దటికీ బగ
ల్పొక్కినఁ గని చేడియ ల
మ్మక్కల యడుమల్లమారి యందు కుమారీ !

12

క. కొన్నాళ్లు సుఖము కష్టము

కొన్నా శృనుభవము లేక కొఱగాదు సుమీ
పున్నమదినముల వెన్నెల,
లెన్నంగ నమాసలందు నిరులు కుమారీ!

13

క. విసువకు పని తగిలినయెడఁ

గవరకు సేవకుల మిగులఁ గాంతునితోడన్
రొసరొసపూనకు మూడకు
మసత్యవచనంబు లెన్నఁడై న, కుమారీ !

14

క. ఎంతటి యాఁకలి కలిగిన

బంతిని గూర్చుండి ముందు భక్షింపకు సా
మంతులు బంధువులును నిను
మంత్రై నను జెల్ల దందురమ్మ! కుమారీ !

15

క. గురుశుక్రవారముల మం

దిరగ్గేహళులందు లక్ష్మీ తిరముగ నిలుచుం

గరగరిక నలికి ముగ్ధిడి

గురుభక్తి మెలంగఁ బాయఁ గొదవ కుమారీ ! 16

క. అపక్తిరిం బొందుట క

ప్రపుఁబనిగా దొక్కగడియ చాలును, గీర్తిన్

నిపుణత నహింపవలయును

జవల గుణములెల్లఁ బాసి చనఁగ, కుమారీ ! 17

క. గొప్పదశ వచ్చె ననుచు నొ

కప్పుడయిన గర్వపడకు మదిఁ దొలఁగినచోఁ

జప్పట్లు చటతు రగదఱుఁ

దప్పుసుమీ యట్లు సేతుఁ దగదు కుమారీ ! 18

క. సుమతియును జంద్రమతియును

దమయంతియు జానకియును ద్రౌపదియును బ

న్నములం బడి పతిభక్తిం

గ్రీమము నడపుటలు తలంపఁగాదె? కుమారీ ! 19

క. వాణియు శర్వాణియు హరి

రాణియు వాక్కునను మై నురంబున నుంటల్

రాణఁ దిలకించి మదిలోఁ

బాణిగొఱియెడ నిల్పు భక్తి కుమారీ ! 20

- క. పడ్డించునవుడు తాఁ గను
బిడ్డనికిం దల్లిభంగి పేమదలిర్ప
నడ్డింపవలయు భర్తకు
నెడతెనము మానవలయు నెందు కుమారీ ! 21
- క. ఆలోచన యొనరించెడి
వేళలలో మంత్రీభంగి వివరింపవలెం
గాలోచితకృత్యంబుల
భూలోకమునందు గీర్తి బొందు కుమారీ ! , 22
- క. దానములు ధర్మకార్యము
ఘానంగాఁ గలిగినంత యుక్తక్రియలు
మానవతుల కిదిధర్మము
గా నెఱిగి యొనర్పవలయుఁ గాదె కుమారీ ! 23
- క. శ్రీమ యెంత సంభవించిన
క్షమ మఱవఁగరాదు ధరణిచందంబున న
త్యమునఁ బ్రీతివర్తించినయా
రమణియె లోకంబునందు రమణి కుమారీ ! 24
- క. వరజనము లాచరించెడి
దురితంబునఁ గోధగుణము దోచెడి నధిక
స్ఫురణ తమ గైకొనినం
దఱుగు నది యెత్తగి మోహగ దగును కుమారీ ! 25

- క. కులమున వీత్తంబున వి
ద్యలను ముదం బుద్ధవించు నాయాపెంపులే
దలపోయ మరలు నీదిహృ
జలజంబులఁ దలఁవవలయు సతము కుమారీ ! 26
- క. మాత్సర్య మొదవు సత్త్వము
హృత్సరసీజమున లేమి నెల్లప్పుడు దా
సత్సేవయందు చిరిగిన
మాత్సర్య మణంగుఁ దెలిసి మసలు కుమారీ! 27
- క. బహుకృప్తములం బొందక
మహిలో సమకూడఁబోదు మానవజన్మం
బహుహా యీజన్మమున
నిహసరములఁ గొనెడుజాడ లేఱుఁగు కుమారీ! 28
- క. దీపములనీడ మానవ
రూపంబుల నీడ శనితరులనీడను ఖ
ట్యాపాదిత మగునీడల
నేపట్టున నిలువఁగూడ దెవుడు కుమారీ! 29
- క. ఈరీతిఁ దిరుగనేర్చిన
నాగీమణి కీర్తిఁబొందు నరలోకమునన్
దూఱులు తొలంగి పోవును
ఘోరిమరితసంఘ మెల్లఁ గుందు కుమారీ! 30

గుణము.

సీ. అరుణోదయం బెలు, వరుణాచలం బెలు

పక్కమండల మెలు, పగ్గియెలుపు,
బ్రహ్మదేవుం డెర్పు, బంధూకసుమ మెర్పు,
పద్మరాగం బెర్పు, పవ్వు మెలుపు,
ఇంద్రగోపం బెలు, పిండిరాసతి యెర్పు,
దొండపం డెలుపు, సిందూక మెలుపు,
పాకళాసనుఁ డెర్పు, పవడంపుఁదీ వెర్పు,
కుంకుమపూ వెర్పు, కుంకు మెలుపు,
రమణీయధర మెలుపు, రాచిల్కము కెర్పు,
లత్తుకిరస మెర్పు, లక్క యెలుపు,
ఎలుపుఁ జెప్పనేతి యింతికి మేలైన
గుణము గలిగెనేని కోటిసేయు.

1

సీ. శ్రీతరుణీపతి వీతాంబరము పచ్చ,

కమలనేత్రుని తురంగంబు పచ్చ,
దేవతాకాంతల దేహకాంతులు పచ్చ,
ఘనమైన పుష్కరాగంబు పచ్చ,
వదియాలునన్నియ బంగార మది పచ్చ,
పరిపక్వ జంబీరఫలము పచ్చ,
తటచుగఁ బూచిన తంగేడుపువు పచ్చ,
చాలఁ బూచినయట్టి కేల పచ్చ,

వాసిమీఱు తమ్మి కేసరములు వచ్చు,
పండుటాకు వచ్చు, పసుపు వచ్చు,
వచ్చు చెప్పనేల ? పడఁతికి మేలైన
గుణము గలిగెనేని కోటిసేయు.

2

పాడుపుపద్యములు

ఆ. ఆకనమున నుండు నది పక్షియును గాదు
తోక గల్గియుండు మేకగాదు
త్రాడు గలిగియుండు దలఁప నెద్దును గాదు
దీనిభావ మేమి? తిరుమలేశ!

1

(గాలిపడగ)

ఆ. కడుపు మిగులఁ బెద్ద, కాళ్లునేతులు లేవు
కంటఁ గూడు మెక్కు, కలహకంఠి
అంటిన మొఱపెట్టు నది యేమిచోద్యమో
దీనిభావ మేమి? తిరుమలేశ!

2

(మద్దెల)

అ. అష్టబాహు లలరు, నది రక్కసియుఁ గాదు
 వెలయు బన్నిదంబు ద్విజుఁడు గాఁడు
 తోఁక నుండుఁ జెవులు, తుమ్మెదవలె బాడు
 దీని భావ మేమి? తిరుమలేశ!

3

(ఏకులరాత్నము)

అ. ఇనుఁ జూచిన విరసించును,
 మునుకొని శీతాంశుఁ జూచి ముకుళించునయా
 కనుఁగొనఁ గమలము గా దది,
 పనిపడి ముఖ్యముగ నుండుఁ బాంథులయొద్దఁ.

4

(గుడ్డగొడుగు)

ల ఘట క

౧ వేమనశతకము

పద్యము (1) మలయజము=మంచిగంధపుఁజెట్టు (మల
 యపర్వతమునఁ బుట్టినచెట్టు); కొఱగాఁడు=లెక్కలోనికి రాని
 వాఁడు (అగును.) (6) తీర్పరితనము=న్యాయమును దెలుపు
 తనము. (7) తగవేడి=ధర్మముతప్పి; ఆపులన్=కావలసినవా
 రిని; చెనఁటినడుఁడు=వ్యర్థఁ దైనమనుష్యుఁడు. (9) అనఁబు
 బు=మఱిమఱి; (10) ఉసురు-పాఠము; ఉసురుమన్నన్=
 ఉసురు మని బాధపడినయెడల; పెనుమంటలు=పెద్దమంటలు;
 తేనెతెర=తేనెపట్టు, సుమరసంబు=పూఁదేనె; భ్రమరము=శి
 మ్మొద. (13) రాజల్లి=ఒప్పి; పానయోగ్యము=త్రావుటకుఁ దగ
 నది; సాంగత్యమువఁజేసి=స్నేహముచేత; మూఢజనుఁడు=తెలి
 విమాలినమనుష్యుఁడు; సుగతిన్=మంచిమార్గమును; మొన
 యున్=పడయును. (15) తరువన్ తరువన్=మధింవఁగా మధిం
 వఁగా; అనలంబు=అగ్ని; దధిన్=పెరుగునండు; ఘృతము=
 నేయి. (16) ఎడై=తెలివిలేకున్నవాఁడు; మొప్పె=మొండివా
 ఁడు. (18) వక్రభాషణములు=వంకరమాటలు; మొఱకు=మా
 రుఁడు; చందనతరువంతున్=మంచిగంధపుఁజెట్టున. (19) శ్రవ
 ణపుటములు=చెవులనియెడు దొప్పలు; సార్థక్యము=నఫలత్వ
 ము—ఫలముతోఁగూడియుండుట; విశదము=తెల్లము (స్పష్ట

మైనది). (20) పికము=కోయిల; వనము=అడవి; పెల్లుగాన్= అధికముగా, భంగిన్=విధముగా; పొచ్చజనులు=తెలివిగలనరులు; కిలుపాత్మునచసంబు=పాపాత్మునిమాట. (21) బహుళ కావ్యములక=అనేక పుస్తకములను; శబ్దచయము=పదముల సమూహము, సహనము=ఓర్పు; అబ్బున్=అలవాటగుట, (22) ముఖ్యులు=ప్రధానులైనవారు (తలిదండ్రు) లని భావము); పన్ను తించి=స్తోత్రముచేసి (పొగడి); సంతతమున్=ఎల్లప్పుడును; జ్ఞానదాతన్=తెలివినిచ్చినవానిని(గురువు); (23) విబుధులు=బాగుగాఁ దెలిసినవారు (పండితులు); కొలనక=సరస్సు (చెఱుపు) నందు; కొక్కెర=కొంగ. (24) కనకవర్వతము=బంగారుకొండ (మేరువు); అమరవిభున కై నన్=జేవేందుని కైనను; కుండలములు=పొగిగులు (మగవారు చెవులందు ధరించెడి యొకవిధ మైన భూషణములు); అర్థింపఁదా=యూచించినవాఁడు గాఁదా? (కోరుకొనె నని భావము.) పుల్తడి=మేలిమిబంగారము (విశేషధన మని భావము). (25) వెలయదు=ప్రకాశింపదు (వెల్లడిలోనికిరాదనుట). (27) గుణయుతునకున్=మంచిగుణములతోఁ గూడినవానికి; (28) కాంచల్యము=నిలుకడలేనితనము; తివురు భాసున్=ఉదయింపఁబోవు సూర్యుని; తిమిశంబు=చీకటి. (29) జక్కి=గుఱ్ఱము; కాపురుషులు=తక్కువ (నీచగుణములుగల) నరులు. (30) రవికులము=సూర్యవంశము; కురుపతి=దుర్యోధనుఁడు. (31) క్షమ=ఓర్పు.

౨ సుమరికలకము

పద్యము (2) దెప్పరమై=సహింపరానిదై. (3) ఆఁగొన్న=ఆఁకలిగొనిన; తాఁకు=అడ్డము; సోఁకు=కీడు; తేఁకువ=ధైర్యము; (5) హాయము=గుఱ్ఱము; మత్తేభంబున్=(మత్త + ఇభము) మడించినయేనుఁగును; మొదవు=ఆవు; వృషభము=ఎద్దు. (6) ఉపమింపన్=సరిపోల్పఁగా; ఎడనెడన్=నడుమనడుమ; నెపములు=నేరములు; దుర్జాతిపొందు=మఱ్ఱునిన్నేహము. (8) తీర్ప=న్యాయమును చెప్పవఁడు; కకవికలు=గందరగోళము; (9) ఒరగాలు=ఒరగినకాలు (అనిటికాలు); తులువ=దుష్టరాలు; ముప్పనన్=ముసలితనమునందు; (11) ప్రేరణము=ప్రేరేపణ (బుజ్జగింపు). (13) గడన=సంపాదనము; నడవీనుఁగు=నడిచెడుశవము. (15) తపసితనము=తపోనిష్ఠగల్గియుండుట. (16) ఇంద్రభౌగము=ఇంద్రుని సౌఖ్యమువంటిది; లేమి=బీదతనము; సర్వలోకదారిద్ర్యంబున్=అన్నిలోకముల బీదతనమును; జలప్రోళయము=(స్పృష్టియంతయు) జలమయమై మునిఁగి నాఁమొందుట. (17) ధీరులకున్=పండితులకు; భూరిసుఖావహము=మిక్కిలి మేలును గలిగించునది. (19) నవరస... గోష్ఠియున్=కౌత్సకౌత్సకులచే నలంకరింపఁబడిన కవిత్యము గలప్రసంగమును. తంత్రము=ఉపాయము; జంత్రము=గుంత్రము.

3 దేశరథశతకము

పద్యము:—(1) శ్రీరఘురామ=శోభాయుక్తుడవైన
 రఘురాముడా; చారుతులసీదశధామ=సుందరమైన తులసిదశ
 ములదండగలవాడా! (ధరించినవాడా యనుట); శమ, శు
 మాది, శృంగారగుణభితామ=ఇంద్రియములను జయించుట,
 ఓర్పు మొదలుగా; గల ప్రధానగుణములచే నొప్పుచుండు
 వాడా; త్రి జగ న్నుతకౌర్య రమా లలామ=మూడులోకము
 లచేతను పొగడబడిన శూరత్వ మనియెడి శ్రేష్ఠమైన లక్ష్మీ
 గలవాడా (రమా=లక్ష్మీ; లలామ=శ్రేష్ఠమైన); దుర్వార
 కబంధ రాక్షస వికామ=అడ్డంపరాని కబంధుఁ డనియెడి రక్కసు
 నణగించినవాడా; జగజ్జన కల్మషార్ణ వోత్తారక నామ=లో
 కుల వాపనముద్రమును తరింపజేయునట్టివేరు గలవాడా! భక్త
 గిరిదాశరథీ=భద్రాచలమునం దుండెడి దేశరథరాజకుమారుడా!
 (రాముడా); కరుణాపయోనిధి=దయాసముద్రుడా? (2) సద్గు
 ణకల్పవల్లికా+ఆరాముడు=మంచిగుణము లనియెడు కల్పవల
 లకు ఉద్యానవనమువంటివాడు; షడ్వీకారజయరాముడు=కా
 మము, కోపము, లోభము, మోహము, మదము, మాత్స
 ర్యము నను ఆఱువి కారములయొక్కజయముచేత నొప్పువాడు;
 సాధుజన+అవనవ్రత+ఉద్దాముడు=సాధువులను రక్షించుట
 యను నియమము గలవారిలో ముఖ్యుడు; అద్భుతేందామరలు=
 అద్భుతామరలవంటివాడనుట. (3) అంశనవాహ=గుడ్డునెండు

పుట్టిన) గరుత్మంతః=వాహనముగాఁ గలవాఁడా ! సంలేతఁ
 ఆఖండలవై భవఁడు పుత్రులు=పదతెగని, యిందునిభాగ్యము
 వంటి భాగ్యముయొక్క పెనుపులు; కైదండ—చేయూత. (4)
 పదకంజతోయము=పాదపద్మములయొక్క యుదకమును ;
 తట్టలతోడిపాత్తు=నీచులతోడి సహవాసము. (5) నీలఘనాభ
 మూర్తివి=నల్లనిమబ్బు (కాంతివంటి)కాంతిగల శరీరము గలవాఁ
 డవు; పాపమూకుద్దాలము=పాపము లనియెడి (చెట్టు) వేళ్లకు
 త్రవ్వకొల. (6) భక్తజనవత్సల=భజించువారియందు ప్రేమము
 గలవాఁడా ! దురితవార్ధి=పాపసముద్రము; (7) అవృపు=తిం
 డివి; నుదుగంటనంటి=నమస్కరింప నంటిని. (8) భూపలలఁ
 మ=రాజశ్రేష్ఠుఁడా ! తిలోకరాజ్యసంస్థాపనరామ=(రావణాది
 దుష్కరాక్షసులను సంహరించి) మూఁడులోకముల రాజ్యము
 లను నిండుగా (ఈతిబాధలు మొదలగునవి లేకుండ) నిలిపిన
 వాఁడ వగురాముఁడా ! మోక్షఫలదాయక=ముక్తిఫలమునిచ్చు
 వాఁడా !

౪ కుమారీశతకము

(1) తత్పరిచర్య=వారినేవయందు. (2) ఉరవడి=శ్రీ
 ఘృముగా (10) పదరాజేవములు=పాదము లనుపద్మములు.
 (11) అట్టడిచెలి=అయ్యాశిస్త్రీ. (16) మందిర గేహఘలు=ఇల్లును,
 గడవలును; గరిగరిక=నిర్మలత్వముతో; గురుభక్తి=(అష్టై
 వేదియందు)మిక్కిలి భక్తితో; కొదన=పేదతనములోనగునా

పము. (19) బస్నములు=కష్టములు. (20) వాణి=సరస్వతీదేవి;
 శక్వాణి=పార్వతీదేవి; హరిరాణి=(విష్ణునిభార్య) లక్ష్మీదేవి;
 వాక్కునన్=మాటయందు (నోటియందనుట); మైన్=శరీరము
 నందు; ఉరమునన్=వక్షము (ఊమ్ము)నందు; రాణన్=ముద
 మునో; పాణిగాహి=(నీ)చేతిని బట్టినవాడు=భర్త. (22) కా
 లోచితకృత్యంబులన్=(ఏవేళకేడితగునో ఆ) వేళకుఁదగినకార్య
 ములచేత. (23) యుక్తక్రియలున్=రిగినకార్యములును. (24)
 ధరణిచండంబునన్=భూదేవివిధమున. (25) దురితము=పాపము;
 క్రోధగుణము=కోపగుణము; అధికస్ఫురిణన్=ఎక్కువతలఁపు
 తో; క్షమన్=ఓర్పును; తఱుగున్=తగ్గిపోవును; (26) హృజ్జల
 జంబునన్=యన స్సనియెడి తామరయందు (జలజము=నీటఁబు
 ట్టినది.) (27) మాత్సర్యము=(ఇతరులభాగ్యాదులను జూచి)
 ఓర్వలేమి; సత్త్వము=సాధుత్వము (మంచితనము); హృత్సరసి
 జమునన్=హృదయపద్మమునందు; లేమిన్=లేకపోవుటచేత;
 సత్సేవ=మంచివానిని కొలుచుట. (28) శనితరులు=తాండ్రము
 దలచెచ్చులు; ఖట్వోపాదితము—ఖట్వో=మంచమువలన, —ఆపా
 దితము=కలిగింపఁబడినది. (29) దూతులు=నిందలు, ఘోండు
 రితసంఘము=భయంకరమైన పాపముల సమూహము.

